

NTG Lär anordnade under Mångfaldskonventet i Sundsvall ett seminarium med titeln "Lärande mångfald". Seminariet var indelat i två delar: dels en kort föreläsning av Jan Edling som satte sin skrivelse "Agenda för Sverige" i ett utbildningsperspektiv, dels en paneldebatt där följande deltog: Jan Edling, innovationssystemanalytiker VINNOVA, Anna-Maria Lindgren, SAP, Mariela Leon, doktorand KTH och egen företagare samt Anders Bergman, 5 i 12-rörelsen samt Equal-projektet "Mångfald i Västernorrland".

Här följer ett referat från seminariet "Lärande mångfald".

Efter 18 år på LO som utredare för bland annat integrationspolitik och arbetsmarknad slutade Jan Edling sin tjänst där och arbetar numera åt VINNOVA. Hans rapport, Agenda för Sverige, har nyligen kommit ut och blivit uppmärksammas. I den ger han konkreta råd till regering och riksdag vad som behöver göras för att Sverige ska klara sig i den globala omstrukturering som pågår. En viktig punkt i Edlings agenda är allas rätt till vidareutbildning.

Jan Edling

– Agenda för Sverige handlar om den stora turbulens vi är i just nu – globaliseringen – där många företag placerar om pengar. Man söker sig till andra länder där marknaden är god och där det finns kunskap man vill åt, inledde Jan Edling sitt anförande.

Han berättar att Sverige fortfarande får en del av företagens pengar men inte lika mycket som förut. Som exempel nämnde han produktionen av en Volvobil där i dag ett 30-tal länder är inblandade. Helt enkelt för att man valt att lägga olika delar av produktionen där den passar bäst beroende på allt från billig arbetskraft till expertiskunskap.

Denna omflyttning av produktionsresurser skapar turbulens på hemmaplan, det sker enligt Jan Edling en strukturomvandling på två sätt:

1. Konkurrens blir så hård att jobb försvinner

2. Företag inser att man för att överleva måste man köpa eller tillverka varor i andra länder. Detta är inte bara av ondo eftersom vi ändå får behålla företagen. Skulle de inte flytta verksamheter utomlands skulle de förmodligen gå omkull.

– Strukturomvandlingen är alltså inte bara till nackdel. Dessutom gör globaliseringen visserligen att jobb försvinner, men samtidigt kommer nya jobb inom andra områden. De nya jobben är ofta mer kunskapsinriktade eller tjänsteinriktade, exempelvis upplevelseindustrin.

Jan Edling berättar att jobben i Sverige gått från industri- till tjänstesektor, i dag utgör tjänstesektorn fyra femtedelar av hela produktionen. Och det här ställer till en hel del: våra företag måste växla upp produktionen och göra annorlunda saker än förut, sådant som knyter upp mot innovation, forskning etcetera. Detta kräver kompetens på högskolenivå. Med bättre metoder kan man vara konkurrenskraftig även i framtiden; företagen behöver förkovra sig, kliva uppåt i värdekedjorna.

– Vi kan inte längre skicka ohyvlat plank till Danmark, vi måste förädla produkten själva. Vi måste utnyttja den kunskap och forskning som finns. Till exempel som det faktum att trähus faktiskt kan tillverkas som femvåningshus. Och sedan inse att vi tjänar på om de faktiskt tillverkas i Baltikum. Och kanske råvaran ska köpas i Ryssland. Och så vidare. Vi måste vidga våra vyer.

– Men även den enskilda människan måste öka sin kunskap – och det för oss till dagens ämne. Hur får vi ökad kunskap? Det livslånga lärandet är här, det är alla överens om. Vi kan inte stanna upp och nöja oss med vad vi kan, vi måste förnya våra kunskaper.

Jan Edling menar att den teknik vi lever med i dag kommer att vara utbytt om tio år men arbetskraften är densamma. Alltså måste vi lära oss det nya. Och när vi ser på arbetsmarknaden i

dag, på balansen mellan ”jobb in och ut”, så funkar det bra i vissa regioner, till exempel Stockholm, Göteborg och Öresund.

– Antal regioner, exempelvis Dalsland, Bergslagen, Gävleborg och delar av Norrland har haft svårt att hitta till det nya när det gamla försvunnit. Det leder till stor arbetslöshet och den bara växer. När den gör det blir fler och fler förtidspensionerade eller deltar i arbetsmarknadsåtgärder.

Jan Edling förklarar att det i Sverige i dag finns bra system att ta hand om de arbetslösa genom. Men systemet fungerar som så att man måste vänta tills de blir arbetslösa innan man kan göra något. Och han ställer frågan:

– Om alla är överens om att livslångt lärande är viktigt borde det vara naturligt hitta system där vi kunde finansiera utbildningar man kan gå in i fast man har ett jobb. Då skulle chansen öka att man kan hoppa över steget att vara arbetslös om exempelvis firman man jobbar på går omkull.

I Agenda för Sverige presenterar Jan Edling ett sådant system.

– Det är ett system det talats om länge inom fackrörelsen, och det handlar om ett poängsystem för kompetensutveckling, ett sorts kompetenskonto. Jag som anställd betalar en egenavgift till systemet och arbetsgivaren och staten gör samma sak. Då kommer det pengar från tre olika håll och jag som anställd kan tillgodoräkna mig poäng genererade av de pengar som kommer in, ungefär som i ATP-systemet, poäng som genererar pengar.

– Den dag jag har poäng nog att gå på kurs ska jag kunna få ledigt från jobbet och gå utbildning. Man kan förstås skissa på olika varianter beroende på hur läget i landet är. I högkonjunktur behövs folk på jobbet, då kan det vara dyrare, det vill säga kräva fler poäng, medan man under lågkonjunktur kan göra det billigare. Det är ett instrument vi kan reglera utan att riskera anställningar.

Jan Edling menar att vi i dag har ett system som följer de behov vi hade på 70-talet när a-kassan såg till att vi snabbt kom in i arbetslivet igen. Så är det inte längre.

– Vi har en arbetslöshet på cirka åtta procent och vi har en förtidspension som är stor i vissa delar av landet. Detta leder till stor utslagning. I dag är 350 000 personer arbetslösa. Av dessa är det 80 000 som varit arbetslösa längre än två år de senaste tio åren. Av dessa har 50 000 varit det i mer än tre år. Och av dessa har 16 000 varit det i hela sju år. Detta är människor som är långt från arbetsmarknaden, de står sist i kön.

– Vi måste fundera på om det kan finnas något system som, i stället för att gå den ena söka-jobb-kursen efter den andra, gör det möjligt att jag som arbetslös kan komma in i något som kommunen i dag inte har råd med. Att göra något som skapar plusvärde. Det kan exempelvis vara jobb som tidigare fanns inom den offentliga sektorn men som man inte har råd med längre i och med nedskärningar inom skola och äldreomsorg.

Jan Edling ger ett konkret exempel: om äldre människor skulle orka att bo kvar i sina hus och bostäder skulle det underlätta kommunens ekonomi.

– Och det kanske de gör om jag som arbetslös kan klippa deras gräsmatta, hjälpa dem hushållsnära tjänster. Även i det fallet måste man koppla arbetet till utbildning. Det är inte meningen att man ska syssla med det varaktigt.

Jan Edling avslutade med att ställa två frågor till den paneldebatt som skulle följa:

1. Hur finansierar vi vårt framtida livslånga lärande?
2. Hur ska vi rigga utbildningen för de som har det svårast?

Innan man släppte loss panelen sa moderator Stefan Ekenberg några ord om NTG Lär.

– Diskriminering bygger ofta på okunskap. NTG Lär finns till för att försöka skapa ett medvetande och föra ut kunskaper om lärandemiljöer och diskriminering. Det här är ett sätt att göra det på.

Med detta gick Jan Edlings första fråga vidare till panelen: hur finansierar vi det livslånga lärandet? Anders Bergman fick börja.

Anders Bergman: Jag tycker vi har ett arbetsliv som är bortskämt. Man har länge ropat: Nu fattas pengar, nu fattas lärare, och man förväntar sig att samhällsapparaten ska tillgodose dessa behov. Men rent generellt tycker jag att man ska finansiera utbildning där den behövs, det är en tilltalande tanke. Kompetenskonto kan vara ett sätt.

Mariela Leon: Det är en fråga som borde inkludera kreativitet. Jag är emot bidrag till bidrag, jag är emot att det finns för många anställda på Arbetsförmedlingen som inte kan ge coaching. Jag har själv varit arbetslös och på

Arbetsförmedlingen frågat: kan du rekommendera mig mentorer? Nej, det kunde de inte. Staten skulle spara pengar om man drog ner på personal där. Gör man i stället ett coachprogram för de arbetssökande hjälper man dem att ta sig fram och hitta nytt arbete.

Ett vanligt fenomen i för att finansiera verksamheten i Stockholm är att skapa nätverk där man kan hjälpas åt. –Entreprenörer skapar egna nätverk för att få jobb. Man kan starta frivilligorganisationer, man kan vända sig till stiftelser. Det vore bra om man kunde få samma tänkande i hela Sverige.

Anna-Maria Lindgren: Frågan har flera svar. Kompetenskonto är en form av finansiering för en ny typ av vuxenutbildning. Det studiemedelssystem vi har är anpassat till unga och fungerar inte för en 35–40-åring med familj. För dessa är kompetenskonto definitivt något att fundera över. Tryck på offentliga utgifter är högt och kommer bli än större när befolkningmängden ökar. Vi kan inte finansiera allt den vägen längre. Detta kompetenskonto är en sympatisk form för att bidra med egen finansiering.

Man jag tror ändå att det parallellt med detta behövs andra former. Vi behöver arbetsmarknadsutbildningar för de som faktiskt *blir* arbetslösa. Jag tror också att vi skulle behöva satsat mer på invandrare, att de via nya och snabbare former lära sig svenska, och då en svenska kopplad till yrkesformer. Läkare kör taxi i dag för att de saknar yrkesspråkutbildning.

Panelen – Jan Edling, Mariela Léon, Ann-Marie Lindgren och Anders Bergman

Jag vill också poängtera att det fortfarande handlar om vilken utbildning man bär med sig från skolan. Ur mångfaldssynpunkt är detta något som är underordnat i dag: ökande klyftor inom den obligatoriska skolan, ökande grupp elever som lämnar grundskolan utan att nå de mål som läroplan sätter upp, de mål som krävs för påbyggnadsutbildningar. Det här har pinsamt tydliga socialekonomiska förklaringar. Det har alltid funnits sociala skillnader i skolan, exempelvis arbetarklass och medelklass, men man har genom olika inriktningar i skolan kommit runt detta, det har funnits gymnasieutbildningar för alla. Det otäcka problemet i dag är att det finns en tydlig grupp skolbarn från utsatta områden där en hög andel elever inte ens går i gymnasieskolan.

Det verkliga problemet är att barnen i de områdena får allt svårare att ens ta sig igenom skolan. Det skapar ojämlikhet i stället för ökad mångfald i form av bristande kunskaper inför arbetslivet. Vi måste röra oss över hela spektrat – hur ser det ut för de som i vuxen ålder vill skola om sig och hur ser det ut för dessa skolbarn som kommer med sämre förutsättningar?

Mariela Leon: Visst finns det en segregering vad gäller kunskap i drabbade. Har man föräldrar som är olyckliga för att de inte kan utöva sitt föräldraskap som barn inte fått förutsättningar. Har man föräldrar som kommer hit och får socialbidrag i tio år

och pluggar svenska i tio år utan att lära sig språket så är det inte lätt... I alla länder finns det fattiga och rika, men på de flesta andra ställen finns en vana: att man måste kämpa för att få mat på bordet. Här är det så lätt, har man inget arbete får man socialbidrag. Vill man ha en cykel så får man det.

Jan Edling: Det är olika saker vi pratar om, olika grupper som alla behöver utbildning. Kompetenskontot syftar egentligen till att få ett system som inte påminner om det vanliga. Det är inte fråga om bidrag utan man finansierar det själv genom sitt arbete. Det skulle kunna fungera för den här gruppen.

Sedan finns ett stort behov att se till grupper som inte kommer in på marknaden alls, till exempel i invandrartäta områden. Dels för att man inte har den rätta utbildningen, men det är inte hela sanningen. Många kommer ändå inte in. Vilka kontakter har man egentligen med den svenska arbetsmarknaden? Jag läste en intervju en gång med en 15-åring från Tensta som åkt in till Centralen – han sa att det var som att komma till ett annat land. Skrämmande och främmande. Samma vecka hade Göteborgs-Posten ett reportage från Tensta där man betonade hur härlig upplevelsen att komma dit var, att det var som att komma till ett annat, spännande land... Vi bor i skilda världar. I den värld där det bor många invandrare varav många är arbetslösa, de har ingen eller väldigt liten kontakt med Sverige i form arbetsmarknad eller skola, barnen lever i en sluten värld. Vi vet hur viktigt det är med kontakter, att vägen till arbete ofta går den vägen.

Jag kan känna att vi stirrar oss blinda på fel saker ibland, som att plantera fler blommor i Rinkeby så att fler svenskar vill bo där... det är i grunden stora strukturella problem som gör att vi låter det uppstå två länder i Sverige: Sverige och andra områden. För att komma till rätta med det måste man ge sig på både arbets- och bostadspolitiken. Att människor som vill flytta har möjlighet till det.

När det gäller utbildning är det Anna-Maria tar upp viktigt: 90-talets skola har försämrats en hel del. Vi vet att lärartätheten sjönk i början av 90-talet. Men vad som framför allt försvann var kringpersonal. Kuratorer, syo-konsulenter, vaktmästare, rastvakter med flera. När lärarna inte längre räckte till och de andra var borta fick vi en sämre skola med barn som inte klarar av situationen och drar med sig de andra också. Detta måste vi göra något åt. Kringpersonalen är viktig, kanske kan man lösa det genom att arbetslösa unga människor kan komma till skolan och hjälpa till.

Anders Bergman: Det finns en fixering vid vuxnas lärande i dag. Det Anna-Maria beskriver är skrämmande och jag måste ställa mig frågan: Är denna fokusering 40-talisternas desperata kamp att hålla sig kvar på arbetsmarknaden även när de gått i pension? Det är vi 40-talister som sätter dagordningen, som skriver rapporterna, som sitter här.

Anna-Maria Lindgren: Jag tror nog att de flesta tvärtom vill sluta i förtid... Det skulle behövas fler av oss kvar för att klara den offentliga sektorn i framtiden.

Det kanske inte bara finns två olika Sverige? Kanske finns det fler olika världar utan beröring med varandra. Visst finns det en tydlig segregering mellan svenskar och invandrare, men det finns fler grupper som hamnar utanför. Vi säger att fler behövs, fler händer, fler utbildade men samtidigt slår arbetslivet ut allt fler, grupper som får det svårt att komma tillbaka. Om man inte uppfyller normen: ung med god utbildning, frisk svensk med småbarn, är det väldigt lätt att hamna utanför. Det måste man diskutera tillsammans med det andra.

Det behöver diskuteras på flera plan. Mångfald och utbildningssystem, men också hur arbetsmarknaden faktiskt fungerar.

Jan Edling: Det behövs olika typer av utbildningar: för barn, akademiska, det livslånga lärandet. De som slås ut i dag gör det delvis på grund av bristande kunskaper. Vi vet att cirka en miljon människor är borta i arbetslöshet, förtidspension och sjukskrivningar. Detta kostar oss fem procent av BNP. I de regioner detta sker måste man stötta upp med regionalpolitik, EU-politik och vi måste omfördela skatterna. Dessa kostnader är precis de pengar vi skulle behöva ha för skola, äldreomsorg med mera. Men den offentliga budgeten används mer och mer till svaga regioner och varenda infrastrukturkrav som kommer måste det skäras i. Och så vidare. Därför kan man inte ställa en grupp mot andra, kan inte ställa en utbildning mot en annan. Allt är lika viktigt. I dag går nästan varje krona vi får in till förtidspensioner.

I dag kostar alla förtidspensioner 648 miljarder kronor. Vi har inte råd med utbildningar om vi ska fortsätta med det här.

Debatten går mot sitt slut och publiken får komma med frågor:

Publik: Utbildningskonton verkar spännande, men vore det inte bra om man kunde hitta ett sätt som kan få dubbelverkan? Att till exempel företagare eller kommunen går in som mentorer – och som mentor får du också poäng i systemet. Som du kan lägga på dina medarbetare. Då

välkomnar man dessa som verkligen vill ge hjälp, innovativa företag som borde vara dessa coacher vi talat om. Poängsystemet borde vara dubbelverkande.

Jan Edling: Det låter innovativt Att hitta system som premierar arbetsgivare är underbart. Hur det ska konstrueras vet jag inte, men det låter väldigt bra.

Mariela Leon: Det är enkelt. Det enda som behövs är vilja. Små och medelstora företag är framtiden. Och för dem som är villiga att ge tillbaka till samhället måste det finnas en interaktion.

Publik: Hur ska man finansiera allt detta? Vi har begränsade resurser, det sker en globalisering och avreglering som gynnar storföretagen. Har vi tappat alla möjligheter att kräva pay-back av dem? Finns det några verktyg att beveka dem med?

Jan Edling: Nej, de har gjort oss en tjänst i många år, och de producerar fortfarande mycket och svarar för stor sysselsättning. Vad de inte gör längre är att öka sysselsättningen. I Sverige. Det sker numera utomlands och Ericsson är ett bra exempel på det. Vi får vara glada så länge de över huvud taget finns kvar här. Men vi är sårbara – de kan försvinna. Då faller också många underleverantörer. Vi måste därför satsa på dem som vill växa, som är innovativa nog att kunna verka på världsmarknaden. De behöver lära sig hur man gör för att komma dit. Men i dag satsar vi inga pengar på det. Det måste vi snarast börja med.

Text: Andreas Stickler

Bild: Peter Lundström